

ה"זכויות הטבעיות" של האדם

זכויות האדם הבסיסיות ביותר: הזכות לחיים, זכות הקניין (הזכות לבעלות על רכוש), הזכות לחופש (מכפיית הזולת).

לכל יצור בטבע יש מערך תכונות מאפיינות שמגדיר את שונותו מיצורים חיים אחרים. תכונות אלה מאפשרות לו לשרוד, להתרבות ולהתקיים במסגרת שיווי המשקל בטבע שמבטא את יחסי הכוחות בין המינים השונים, תוצר מיליוני שנות אבולוציה.

האדם, מלך היצורים החיים, הגיע למעמדו השליט בזכות מוחו העדיף, בזכות יכולתו לשתף פעולה ולסחור עם בני מינו כדי ליצור כלים שמשכללים ללא הרף את משך חייו ואיכות חייו. לאדם יש כישורים ויכולת לשלוט בסביבתו לתועלתו – הרחק ומעבר לכישוריהם של יצורים אחרים. אולם, הגזע האנושי לא היה מתפתח אלמלא יכולת נוספת: היכולת להסכים על אמנה של זכויות טבעיות. מערך זכויות מוסכם שנוצר מאליו בין חבר בני אנוש, גם במצב קדום "פרוע" של העדר שלטון מרכזי, סמכות שבטית או ממשלה.

כדי להמשיך להתקיים ולבסס את עליונותו זקוק היה האדם להסכמה בין היחידים שמרכיבים את הקבוצה על שלוש הזכויות הטבעיות – זכויות הבסיס. אי הסכמה גורפת ומתמשכת על הזכויות הטבעיות היה גורם לאובדן המין האנושי בשלבים מוקדמים מאד, או לפחות מונע את ביצור מעמדו כיצור עליון.

אלמלא יכולתו של האדם להבין ולכבד את הזכויות הטבעיות לא היה המין האנושי מתפתח מעבר לרמה של חיית טרף מוצלחת. יצור שצד בעלי חיים, מלקט מזון מהצומח מתרבה ושרד. הבסיס לכל מוצר שהאדם מפתח, אפילו כיכר לחם, הוא מוח האדם והידע המצטבר המועבר מדור לדור. הידע אינו תכונה גנטית כמו צבע העיניים לדוגמה, אלא תכונה נרכשת. אילו היחסים בין בני האדם לא היו מאפשרים את הבעלות על יצירות מוחו ועל פירות מאמציו – לא היה מצטבר ידע, רכוש ופיתוחים חדשים. אילו לא היה מתאפשר מסחר חופשי בין בני אדם, חליפין של פירות העבודה – לא הייתה יכולה להיווצר התמחות מקצועית – לא היה סנדלר ולא אופה לחם כי לא היה נוצר מנגנון חליפין ביניהם. האדם היה נשאר יחף ומלקט מזון. מסחר יכול להתקיים רק בין אנשים חופשיים שמכירים הדדית בזכות הקניין – הכרה שאדם זכאי לתמורה עבור מאמציו, לשמור ולצבור רכוש כדי להיטיב עמו ועם צאצאיו. זכות הקניין יצרה את התמריץ להמציא לייצר ולפתח, את התחרות בין בני האדם למכור את התוצרת באיכות גבוהה יותר ובמחיר נמוך יותר לאחרים כדי לספק את הצרכים האינסופיים של האדם. אי אפשר לצפות מבן אדם להמציא, לפתח ולייצר אם ידע שפירות מאמציו ייגזלו על ידי אחרים, גם אם הגזל חוקי. רבות המדינות בהן הגזל חוקי ומבוצע על ידי השלטונות: המסחר מתבצע באמצעות צווים, האדם נזקק לאישורים ורישיונות כדי לעבוד ולמכור, הממשלה מחרימה חלק גדול מההכנסות ומקור הכסף אינו מאמצים ועבודה אלא הממשלה – דינה של חברה כזאת הוא ניוון ופיגור.

האנושות התפתחה בקצב איטי ביותר, אלפי שנים של כמעט-קיפאון, עד למאות האחרונות. ככל שהתרבו בני האדם החופשיים התפתח המסחר, התפתחה היצירה והחדשנות, עלתה רמת החיים. עבדים לא ממציאים ולא מפתחים. עבד הוא מכונה אנושית. את המהפכות הובילו תמיד החברות האנושיות החופשיות ביותר, הארצות בהן כובדו (יחסית) זכויות האדם הטבעיות. כך גם המצב כיום: ארצות הברית מול קובה; אנגליה מול סודאן. מוח האדם הקובני אינו שונה במבנהו מזה של המוח האמריקאי. ההבדל – כיבוד זכויות האדם הטבעיות.

עד למאות האחרונות התייחסו בני האדם לעושר כמונח קבוע, סטטי – כמות מסוימת ומוגבלת של עושר ירדה לעולם – עושר יורשים, מחרימים, מקבלים מהמלך או שודדים. ככל שהתרחבו בני החורין חדרה ההכרה שעושר יוצרים.

הזכויות הטבעיות לא נשמרו, כמובן, על ידי כל בני האנוש. מלחמות, שעבוד עמים, שעבוד יחידים והחרמת פרי עמלם של בני אנוש יצרניים היו משחר ההיסטוריה האנושית. למרות זאת, התגבשות והתקדמות הולכת ומואצת של המין האנושי התאפשרה בזכות התקופות המקוטעות בהן נשמרו הזכויות הטבעיות בקרב קבוצות בני אדם במסגרות של פעילות משותפת בהיקפים משתנים ובאזורים שונים ומתחלפים בעולם.

העובדה שהמין האנושי קיים, מתפתח, ממציא ומשתכלל היא עדות לניצחון היצרנים על פני הבוזזים, ניצחון כיבוד הזכות לחיים על פני רצח (בין אם הרוצחים הם יחידים, שליטים צמאי דם, או עמים שלמים). ניצחון החופש על פני השעבוד. אלמלא כך היינו נכחדים מזמן. אילו הבוזזים היו תמיד "מנצחים", הם היו מזמן מתים מרעב כי בשלב מסוים, כתוצאה מ"הצלחתם" לא היו נותרים די בני אדם יוצרים (חקלאים, בוקרים, בעלי מלאכה) שמהם ניתן להמשיך לבזוז. בשלב תיאורטי זה, לאחר מסלול אחרון הצטננות היצרנים, הייתה נשמדת כל התרבות. לחסל הצמד את

השני, או להסכים ביניהם על כיבוד הדדי של הזכויות הטבעיות – כדי לשרוד הם בחרו באפשרות השנייה, עובדה שאנחנו קיימים...

העובדה שהמין האנושי הגיע עד הלום היא עדות שלאורך אלפי שנות התפתחותו היו די קבוצות אנוש ותקופות חיים בהן בני אדם היו חופשיים לאמץ את מוחם, להמציא לשמור על פירות המצאתם, לצבור רכוש, לסחור בו עם אחרים ולהנחיל לדורות הבאים את היתרונות שצברו.

קצב התפתחות המין האנושי לא היה אחיד. היו עליות, ירידות ונסיגות שהושפעו לא-מעט מהיקף החברות האנושיות שהצליחו לקיים מסגרות המכבדות את הזכויות הטבעיות של האדם. במאות השנים האחרונות גדל והולך מספר בני האדם החיים במסגרות כאלה. זהו סוד התקדמותו של האדם. זהו סוד האצת ההתקדמות בדורות האחרונים. נפילתו של גוש המדינות הקומוניסטיות, לקראת סוף המאה העשרים צרפה מאות מיליוני בני אדם אל הנהנים מהזכויות הטבעיות. תחת המשטר הקומוניסטי נשללה זכות הקניין והוגבלה הזכות לחופש. 70 שנה של שלילה זו הספיקו כדי ליצור פיגור משמעותי ברמת החיים, איכות החיים ואפילו תוחלת החיים בין האזרחים המשועבדים באותן מדינות לבין בני האדם החופשיים. פער שייסגר, קרוב לודאי, תוך מספר עשורים אך ורק אם המשטרים החדשים שם יתמידו בשמירת הזכויות הטבעיות.

זכויות האדם הטבעיות הן אותן הזכויות הבסיסיות, המקובלות על כל חבר בני אדם שהחליטו לחיות יחד. הזכויות ההכרחיות לחיים משותפים של בני אדם גם אם הם נמנים על קבוצת שודדים צמאי דם. מערך היחסים בינם לבין עצמם, בתוך הקבוצה, מחייב הכרה לפחות בזכות הקניין. החלופה – התאבדות עצמית של הקבוצה.

הזכויות הטבעיות הן הסדר הספונטאני שנוצר בחבר בני אדם בהיעדר מסגרת של מדינה. חוק טבעי זה נאכף בהסכמה ובהבנה על ידי הפעלת כוח בלתי מאורגן של יחידים (בהיעדר מסגרת של מדינה). שפיטה על ידי חבר מושבעים, לדוגמה, צמחה במקומות ובזמנים בהיעדר חוק-מדינה וכוח אכיפה של מדינה. החוקים הטבעיים אינם נובעים ממילים כתובות אלא ממצאות עובדתיות. טבעו של אדם כיצור של מוצרים ויצור שאוגר קניין (רכוש) פיתח זכויות הנובעות מהזכויות הטבעיות כגון שמירת הפרטיות ("ביתו של אדם מבצרו"), חופש הביטוי ועוד.

ניתן לראות את החוק הטבעי גם מזווית אחרת: החוק שמתקיים בחבורת בני אדם חופשיים ממרות מדינה, באופן שאם המפר את אותו חוק נענש על הפרה זו בידי בן קבוצה אחר – האדם שמוציא לפועל עונש זה אינו נתפש על ידי האחרים כאיום על האדם הסביר. "הקם להורגך השכם להורגו" נשמע סביר. זכויות היסוד ואלה הנגזרות מהן, מחלקות את מעשיו של האדם, לפעולות מוסריות, ולמעשים שאינם מוסריים – כל פעולה שמתנגשת עם הזכויות הטבעיות. ישנה דרך אחת להפר את זכויות היסוד – ייזום כוח פיזי נגד הזולת – זהו גם גבול חופש הפעולה של היחיד. הזכויות של האחד מסתיימות היכן שמתחילות אותן הזכויות של הזולת. אפילו הזכות לחיים אינה מעניקה לאף אחד זכות לכפות על הזולת לסייע לו בניגוד לרצונו. "זכות" שיישומה מפר את זכויות היסוד של מישהו אחר אינה זכות. מימוש זכות טבעית של אדם אחד אינה פוגעת בזכותו הטבעית של אדם אחר. לא כך עם "זכויות" אחרות שמוענקות על ידי פוליטיקאים ואשר למימושן נדרשת הפעלת כוח על חלק מהאוכלוסייה (הפרת זכות הקניין ע"י גביית מיסים) והעברת הכסף לקבוצה ש"מגיע לה".

מתוך הזכות לחיים, חופש ורכוש נגזרת זכותו של אדם להגנה עצמית משוד, עבדות או רצח. נראה שבמשך אלפי שנות אבולוציה סיגל האדם יכולת אבחנה בסיסית בין אלימות מאיימת לבין אלימות צודקת (הגנה על הזכויות הטבעיות). בדיוק כפי שאילה מבינה את שפת הגוף של הנמר – הבנה הנחוצה לשרידותה. כישרון זה הדריך את הפרט עם מי לחבור וממי להתרחק. טעות עלולה לעלות ביוקר.

תיאוריה זו הוכחה ב"מערב הפרוע" של אמריקה שהיה בשיאו בשנים 1830-1890. המוני אמריקאים נהרו אל השטחים החדשים במערב, בייחוד לאחר גילוי מרבצי זהב בקליפורניה ובקולוראדו. המערב לא היה חלק מארצות הברית. ארץ ללא חוק, ללא משטרה וללא סמכויות אכיפה. מחקרים מודרניים מעידים שהמערב היה רחוק מלהיות "פרוע", ובדרך כלל פחות "פרוע" ממרכזי התרבות בחוף המזרחי – שם שלטו חוקה, חוק, ממשלה ומשטרה. אלפי המהגרים החדשים למערב: כורי זהב, מגדלי בקר, חוואים ו"כוחות עזר" של סוחרים, רופאים, אקדוחנים וזונות – בנו עיירות, חוות ומחנות עבודה במרחבים האדירים של מערב היבשת. זכויות היסוד הטבעיות נשמרו בדרך כלל באופן יעיל. הסתבר שהדרך היעילה ביותר להתקיים ולשגשג הייתה הסכמה הדדית על זכויות היסוד: תן לחיות ואתן לך לחיות; אל תפגע ברכושי ואכבד את רכושי. סכסוכים נפתרו באמצעות גישור ופישור. פושעים הוענשו על ידי הנפגע או בידי חבר מושבעים שנבחר לצורך העניין, שופט שהוסכם עליו בין האזרחים ושריף שמונה על ידי האזרחים המשפיעים. כאשר צצה חבורת פשע רצינית שהקשתה על חיי האזרחים באופן מוגזם, התארגנו אזרחים שלווים, שהיה להם מה להפסיד, ובתגבור של אקדוחנים שכירים רדפו את הפושעים וחסלו אותם (ללא זכות ערעור למחוזי ולבג"ץ...). מסתבר באופן פרדוקסלי, שכאשר הוחל החוק האמריקאי, מאוחר יותר, ברוב אזורי המערב "הפרועים" – הפשע גבר...

כדי שחוק יתקבל בהבנה וירבו המצייתים לו מתוך הכרה, עליו לנבוע מתוך מציאות חיצונית אובייקטיבית שאינה כפופה לשרירות של שליט, או גחמה זמנית של פוליטיקאים. חוק שמתקיים

מדינה יכולה להתעלם מזכויות האדם הטבעיות כפי שפילוסוף יכול להכחיש את חוקי המכאניקה של ניוטון. הכחשה זו לא תאפשר לפילוסוף לעוף באוויר בניגוד לחוקי הגרביטציה. מוסדות פוליטיים וחברתיים שבנויים על חוק שגוי (המנוגד לזכויות הטבעיות) ייכשלו באותו אופן שגשר שנבנה בהתעלמות מחוקי הפיסיקה יקרוס. שליט שמפר את זכויות האדם הטבעיות, שלטונו אינו לגיטימי, הוא אינו יכול לצפות לציות מתוך הכרה, אלא מכורח כפייה והפעלת כוח על אזרחיו. הוא אינו שונה מפושע רגיל. האזרחים באותה מדינה יפרו את החוק השרירותי בכל הזדמנות אפשרית. ככל שהמדינה מרבה בחוקים המנוגדים לזכויות היסוד הטבעיות, כן היא נאלצת להפעיל יתר-כוח לאכיפת החוקים, להעסיק מנגנון ממשלתי מנופח של אנשים בלתי-יצרניים ולגבות מיסים גבוהים. רמיסת הזכויות הטבעיות משבשת בהכרח את יכולתו של האדם למיצוי כישרונו וכישוריו ולכן כושלות המדינות שמשטריהן מבוססים על רמיסת זכויותיהם הטבעיות של תושביהן. צרוף התהליכים של מנגנון ממשלתי מנופח, מיסוי גבוה והגבלת האזרח – מניבים בהכרח רמת החיים נמוכה יותר – וזו מתדרדרת ככל שמתרבים החוקים המנוגדים לזכויותיו הטבעיות של האדם.

"המדינה" אינה יוצרת את החברה. חברה אזרחית יכולה להתקיים לאורך זמן רק אם מתקיימת בה שמירה סבירה על זכות הקניין והחופש. ב"דמוקרטיה" אין די. לדמוקרטיה נחוצה חוקה המעגנת את זכויותיו הטבעיות של האדם שאינן ניתנות לערעור גם בהצבעה של רוב מוחלט. ההצדקה לקיומה של מדינה היא אספקת כלים יעילים להגנה על הזכויות הטבעיות של אזרחיה באמצעות מערכת הביטחון, המשטרה והמשפט. המדינה אינה "מעניקה" זכויות טבעיות היא הכלי להגנה עליהן. במהלך המאה העשרים קמו לא מעט מדינות, בעיקר בעולם השלישי, אשר לא עיגנו בחוק רמה סבירה של הגנה על זכויות הקניין והגבילו את החופש הכלכלי של אזרחיהן. רמת החיים במדינות אלה משתרכת הרחק מאחור.